

5. Буданов А.В. Психолого-педагогические пути преодоления профессиональной деформации сотрудников ОВД. – М., 1994.
6. Савчин М.В. Професійна особистісна деформація співробітників органів внутрішніх справ та деякі шляхи її профілактики // Вісник ЛьвДУВС. – 2005. – № 2. – С. 145-152.
7. Шалгунова С.А. Кримінально-правові та кримінологічні заходи попередження хабарництва серед співробітників органів внутрішніх справ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 1999.
8. Злоказов К.В., Кузнецов Р.А., Плетников В.С. Профессиональная деформация сотрудников правоохранительных органов как предмет психолого-юридического анализа: Монография. – Екатеринбург, 2009.
9. Оксамытний В.В. Правомерное поведение личности. – К., 1985.
10. Ратинов А.Р. Социально-психологические аспекты юридической теории и практики // Прикладные проблемы социальной психологии. – М., 1983.
11. Кудрявцев В.Н. Механизмы социальной деформации // Вопросы философии. – 1989. – № 3. – С. 3-13.
12. Ternovsky L.N., Ternovskaya V.A. The professional deformation of the personality from the point of view of deontology // European Neuropsychopharmacology. – Elsevier, Amsterdam, 1995. – 5 (№ 3). – P. 363-364.
13. Stagner R. Aging in industry. // In J. Birren K. Handbook of the psychology of aging. – New York, 1985. – P. 747-817.
14. Безносков С.П. Профессиональная деформация и воспитание личности // Психологическое обеспечение социального развития человека. – СПб., 2004.

Надійшла до редакції 23.06.2011

І.І. Журова

здобувач

*(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.847

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

Проаналізовано правовий механізм звільнення від відбування покарання з випробуванням і визначено стратегічну та тактичну мету його здійснення.

Ключові слова: *правовий механізм, стратегічна та тактична мета, звільнення від відбування покарання з випробуванням.*

Проанализирован правовой механизм освобождения от отбывания наказания с испытанием и определены стратегическая и тактическая цели его осуществления.

Ключевые слова: *правовой механизм, стратегическая и тактическая цель, освобождение от отбывания наказания с испытанием.*

The article is dedicated to legal mechanism of conditional sentence and its strategic and tactical aims.

Keywords: *legal mechanism, strategic and tactical aims, conditional sentence.*

Постановка проблеми. Проведений нами аналіз законодавства, наукових публікацій та опитування працівників кримінально-виконавчої інспекції щодо правового механізму регулювання звільнення від відбування покарання з випробуванням показує, що його застосування з позицій законодавця, теорії кримінально-правових наук та практики його здійснення кримінально-виконавчою інспекцією передбачає дещо різну мету.

Мета статті відображає як теоретичний, так і практичний аспекти здійснення правового механізму щодо умовно засуджених, звільнених з випробуванням, тому що між спеціалістами різних юридичних наук не досягнуто єдиної думки щодо даного механізму, що негативно позначається на практиці функціонування кримінально-виконавчої інспекції за вказаною категорією засуджених, адже рівень повторних злочинів серед даної категорії у середньому становить близько 5–6 %.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Кримінально-виконавчий аспект визначення мети правового механізму регулювання щодо умовно засуджених, звільнених з випробуванням, розглядали І.М. Агзамов, І.Г. Богатирьов, С.В. Бородин, Г.В. Дровосєков, М.П. Журавльов, С.І. Комарицький, Л.Г. Крахмальник, Е.В. Лядов, Ф.Г. Максюков, С.А. Міхлін, А.К. Музеник, М.В. Ольховик, П.Ф. Пашкевич, О.І. Петров, І.С. Ретюнських, А.К. Романов, О.М. Ружников, П.І. Самошин, М.О. Стручков, О.В. Філімонов, О.С. Червоткін, І.В. Шмаров, В.О. Уткін, М.Й. Якубович, І.С. Яковець та інші. Висновки частини зазначених авторів щодо мети механізму правового регулювання побудовані на основі радянського виправно-трудоного або сучасного російського кримінально-виконавчого законодавства та практики виконання умовного засудження. В Україні, на жаль, системного аналізу мети контролю за звільненими з випробуванням не здійснювалося.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання визначення механізму правового регулювання за звільненими з випробуванням досліджувалося теорією кримінального та кримінально-виконавчого права, кримінологією, наукою державного управління та іншими юридичними науками.

О.В. Філімонов відносить механізм правового регулювання за звільненими з випробуванням до досить самостійного елементу механізму кримінально-правового регулювання, що у ряді випадків замінює собою застосування заходів кримінальної відповідальності і покарання. На зв'язок механізму правового регулювання з системою попереджувального впливу на злочинність вказують А.К. Музеник, В.С. Устінов, В.О. Уткін, О.С. Червоткін та інші автори [2, с. 5859].

Слід зазначити, що механізм кримінально-правового регулювання

як за умовно засудженими, так і за звільненими з випробуванням відіграє важливу роль у процесі виконання і відбування кримінального покарання. Тому ряд авторів розглядають застосування механізму правового регулювання стосовно звільнених з випробуванням саме крізь призму досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених. Однак єдності погляду щодо механізму правового регулювання як реалізації мети кримінального права, кримінальної відповідальності, кримінального покарання та режиму випробування вони не досягли.

Зокрема, О.О. Книженко вважає, що співвідношення цілей кримінальної відповідальності і покарання визначається формою реалізації. На її переконання, при звільненні від відбування покарання з випробуванням як однієї з форм реалізації кримінальної відповідальності на перший план виступають такі цілі кримінальної відповідальності, як виправлення засудженого і спеціальна превенція, що не виключає можливості досягнення загальної превенції [3, с. 114].

В.К. Дуюнов відстоює точку зору, згідно з якою кара є не тільки сутністю покарання, але й одночасно однією з її цілей, окрім якої іншими виступають відновлення соціальної справедливості та справедлива реакція держави на вчинення злочину, що має прояв у формі засудження, осуду і застосуванні передбачених законом правообмежень І.І. Митрофанов наполягає на тому, що мета кримінального права не може збігатися з метою кримінальної відповідальності, бо мета відображає волю законодавця, який вбачає у застосуванні звільнення з випробуванням мету виправлення і ресоціалізації особи, яка вчинила злочин, та запобігання злочинам [4, с. 114].

Виконання покарання, тобто кари, на думку М.О. Стручкова, виражається в режимі і має метою досягнення мети покарання, а застосування заходів виправно-трудового впливу – на досягнення мети виправлення і перевиховання, а також мети спеціального попередження. При цьому зазначений автор вважає, що мету загального попередження можливо досягнути тільки за допомогою покарання, кари, адже заходи виправно-трудового впливу, не маючи погрожувального ефекту, не здатні утримати людей від вчинення злочинів під страхом покарання [5, с. 146–149].

Отже, узагальнюючи викладене, можна констатувати, що метою правового механізму кримінально-правового регулювання є загальне і спеціальне запобігання вчиненню злочинів звільненими з випробуванням, виправлення засуджених та їх ресоціалізація, застосування до звільнених з випробуванням правообмежень як фактор відновлення соціальної справедливості.

Метою режиму випробування, який виступає частиною правового механізму забезпечення кримінального покарання та застосування заходів кримінально-правового впливу щодо звільнених з випробуванням, є: застосування нагляду як комплексу заходів для забезпечення виконання

умов випробування; застосування заходів попереджувального характеру для обмеження і позбавлення умов вчинення повторного злочину чи правопорушення; забезпечення умов виправлення засуджених.

Кримінально-виконавчий аспект визначення мети правового механізму кримінально-правового регулювання за звільненими з випробуванням відображає не тільки реалізацію цілей кримінальної відповідальності, але й забезпечення умов реалізації звільнення з випробуванням як застосованого заходу кримінально-правового впливу.

Контроль за поведінкою умовно засуджених являє собою систему заходів, що включають у себе нагляд і перевірку, спрямовані на встановлення відповідності поведінки цих осіб передбаченим законом вимогам протягом іспитового строку, завданням якого є попередження протиправної поведінки умовно засуджених шляхом комплексного застосування примусу і виховання. На думку О.М. Ружникова, контроль за поведінкою вказаної категорії осіб має специфічну, відмінну від цілей, властивих кримінальному покаранню, мету: підтвердження або, навпаки, спростування саме даних заходів кримінально-правового впливу стосовно того чи іншого засудженого [6, с. 82].

С.І. Комарицький вказує, що метою контролю за умовно засудженими є виконання ними покладених судом обов'язків, попередження правопорушень та виявлення й усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню [7, с. 9]. О.В. Філімонов вбачає спільність цілей і завдань спеціального контролю і адміністративного нагляду у співпаданні правообмежень, які мають право застосовувати при їх здійсненні [8, с. 36-37]. Як зазначає Е.В. Лядов, у практичній діяльності контроль трансформується в необхідність ретельного обліку здійснюваних засудженим правопорушень і своєчасної заміни випробування на реальне позбавлення волі тощо [9, с. 245].

Мету правового механізму кримінально-правового регулювання за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, А.Х. Степанюк та І.С. Яковець визначають як забезпечення виконання покладених на них судом обов'язків, належної поведінки в громадських місцях та за місцем проживання. Стосовно звільнених від відбування покарання жінок, які мають дітей віком до трьох років, вказані автори додають до зазначеного переліку забезпечення ними належних умов виховання та догляду за дітьми [10, с. 548].

Контроль і нагляд за звільненими від відбування покарання з випробуванням передбачені як міжнародним, так і національним законодавством України. Зокрема, п. 10.1 розділу V Стандартних мінімальних правил Організації Об'єднаних Націй щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила), схвалених 14 грудня 1990 р.у Генеральною Асамблеєю ООН, прямим чином вказує на мету нагляду за особами, щодо яких умовно не застосовано ви-

конання покарання, а саме: скорочення рецидиву правопорушень та сприяння включенню правопорушника в життя суспільства, тобто його ресоціалізація [11, с. 123].

Вказані положення Токійських правил знайшли своє відображення у п. 1 ст. 1 розділу I Європейської конвенції про нагляд за умовно засудженими особами або умовно звільненими особами 1964 р. У зазначеній нормі наголошується на «нагляді за суб'єктами злочину, який здійснюється, з одного боку, за допомогою заходів, здатних сприяти їхньому виправленню і їхній соціальній реадaptaції, і, з іншого – шляхом контролю за їхньою поведінкою з метою унеможливлення, якщо існують підстави, оголошення покарання або його виконання» [12].

Виходячи із завдання кримінального законодавства України, сформульованого у ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України (далі – КК України), метою здійснення контролю за особами, звільненими з випробуванням, є запобігання вчиненню нових злочинів. При аналізі ст. 75 КК України опосередковано виокремлюється мета застосування звільнення особи від відбування покарання з випробуванням – виправлення особи, що вчинила злочин, за який КК України передбачає покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

Разом із цим слід зазначити, що ч. 2 п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» чітко вказує на кінцеву мету покарання, а саме виправлення та попередження нових злочинів [13, с. 31]. Пріоритет та первинний характер норм кримінального законодавства для його втілення і виконання через норми кримінально-виконавчого спонукає сформулювати висновок, що, керуючись метою кримінального покарання, слід мати на увазі й мету звільнення від відбування покарання, а також мету, що стоїть перед кримінально-виконавчою інспекцією у процесі здійснення контролю за особами, звільненими з випробуванням.

Пункт 1.4 Розділу IV Інструкції «Про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань» (затверджена наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2003 № 270/1560) вказує на мету здійснення контролю кримінально-виконавчою інспекцією за особами, звільненими з випробуванням, як на забезпечення виконання покладених на них судом обов'язків, належної поведінки в громадських місцях та за місцем проживання; щодо звільнених від відбування покарання жінок, які мають дітей віком до трьох років, – забезпечення ними належних умов виховання та догляду за дітьми [14, с. 242].

Ми погоджуємося з О.М. Звенигородським, що при здійсненні ко-

нтролю за звільненими з випробуванням співробітники кримінально-виконавчої інспекції не точно уявляють його стратегічну та тактичну мету [14, с. 242]. Опитані нами практичні працівники кримінально-виконавчої інспекції по-різному визначають мету контролю кримінально-виконавчої інспекції за особами, звільненими з випробуванням: 43,24 % вказують, що такою метою виступає детальний облік вчинених цими особами правопорушень і своєчасна заміна звільнення з випробуванням на реальне позбавлення волі; 35,14 % опитаних вважають метою контролю підтвердження або спростування застосування звільнення з випробуванням до того чи іншого засудженого; 21,62 % опитаних вказує на мету контролю, яка співпадає з нормами ч. 2 ст. 50 КК України, тобто кара, виправлення та запобігання вчиненню нових злочинів.

На думку 71 % респондентів, мета контролю за особами, звільненими з випробуванням, вірно визначена кримінально-виконавчим законодавством України як виправлення, а завдання – як забезпечення виконання обов'язків, які на них покладені судом, та контроль за їх поведінкою у громадських місцях та за місцем проживання.

Висновки. Дослідження мети правового механізму регулювання за поведінкою звільнених з випробуванням з позиції системного аналізу різних юридичних наук дає перспективу визначити питання про ступінь самодостатності даного механізму при досягненні його мети, співвіднести його мету з метою соціального (громадського) контролю. У практичному вимірі важливим є встановлення критеріїв ефективності контролю кримінально-виконавчої інспекції, від якої залежить ступінь досягнення мети звільнення з випробуванням (виправлення, невчинення нових злочинів, безумовне і повне за обсягом виконання покладених судом на особу обов'язків), а також розвиток форм взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими формуваннями.

Бібліографічні посилання

1. Музеник А.К., Уткин В.А., Филімонов О.В. Условное осуждение и отсрочка исполнения приговора. – Томск, 1990.
2. Книженко О.О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням за кримінальним правом України: Дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2003.
3. Митрофанов І.І. Сучасні підходи до розв'язання проблем реалізації кримінальної відповідальності // Юридична Україна. – 2009. – № 11-12.
4. Стручков Н.А. Курс исправительно-трудового права: Проблемы Особенной части. – М., 1985.
5. Ружников А.Н. Цели контроля за поведением условно осужденных и лиц, в отношении которых применена отсрочка исполнения приговора, и основные средства их достижения // Применения наказаний, не связанных с лишением свободы: Сб. научн. трудов ВНИИ МВД СССР. – М., 1989.
6. Комарицкий С.И., Ружников А.Н. Порядок и условия исполнения условного осуждения и отсрочки исполнения приговора: Учеб. пособие. – М., 1987.
7. Филімонова О.В. Посткриминальный контроль: (теоретические основы правового регулирования). – Томск, 1991.

8. *Лядов Э.В.* Условное осуждение к лишению свободы как институт уголовного и уголовно-исполнительного права: Дис. ... канд. юрид. наук. – Рязань, 2001.

9. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар / Сепанюк А.Х., Яковець І.С.; За заг. ред. Степанюка А.Х. – 2-е вид., доп. і перероб. – Х., 2008.

10. *Трубников В.М., Шинкарьов Ю.В.* Збірник нормативних актів з кримінально-виконавчого права України. – Х., 2008.

11. Про приєднання України до Європейської конвенції про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками, 1964 рік: Закон України // ВВР України. – 1995. – № 31. – Ст. 247.

12. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (Серія: «Кодекси і закони України»). – К., 2005.

13. Кримінально-виконавче законодавство України. Кримінально-виконавчий кодекс України. Нормативно-правові акти / Упоряд. В.С. Ковальський, Ю.М. Хахуда. – К., 2005.

14. *Гараицук В.М.* Теоретико-правові проблеми контролю у державному управлінні: Дис. ... доктора юрид. наук. – Х., 2003.

Надійшла до редакції 01.07.2011 р.

Д.О. Зубов

здобувач

*(Харківський національний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.814

ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВ ВІДКРИТОГО ТИПУ

Запропоновано історико-правове дослідження кримінально-виконавчих установ відкритого типу.

Ключові слова: *історико-правове дослідження, кримінально-виконавчі установи відкритого типу, обмеження волі.*

Предлагается историко-правовое исследование уголовно-исполнительных учреждений открытого типа.

Ключевые слова: *историко-правовое исследование, уголовно-исполнительные учреждения открытого типа, ограничение свободы.*

The article is dedicated to historical and law research of the open-type criminal-executive institutions.

Keywords: *historical and law research, open-type criminal-executive institutions, limitation of liberty.*

Постановка проблеми. Сучасна тенденція розвитку вітчизняного кримінального і кримінально-виконавчого законодавства полягає у гуманізації правовідносин у сфері покарань і спирається на певний історичний досвід, який показує, що немає і не може бути наукового уявлення чи наукової гіпотези, слухних для всіх часів. Історію розвитку